

**Інститут психології імені Г.С. Костюка
НАПН України**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

**Збірник наукових праць Інституту психології
імені Г.С. Костюка НАПН України**

Том I

**ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ
ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 52

Київ – 2019

Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – 2019. – Том I : Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія. – Випуск 52. – 144 с.

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор
С.Д. Максименко

Заступник головного редактора: дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор **Н.В. Чепелєва**

Відповідальні секретарі: канд. психол. наук, ст.н.с. **Н.В. Слободяник** (друкована версія), канд. психол. наук, ст.н.с. **О.Л. Вернік** (електронна версія).

Редакційна колегія:

Моляко В.О., дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Карамушка Л.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Смутьсон М.Л.**, дійсний член НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Кокун О.М.**, член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Макимова Н.Ю.**, доктор психол. наук, професор; **Москаленко В.В.**, доктор філос. наук, професор; **Піроженко Т.О.**, доктор психол. наук, професор; **Швалб Ю.М.**, доктор психол. наук, професор; **Музика О.Л.**, канд. психол. наук, професор; **Кісарчук З.Г.**, канд. психол. наук, ст. н. с.; **Терещук А.Д.**, канд. психол. наук, ст. н. с.

Члени міжнародної редакційної колегії:

Антон Фабіан, професор, доктор габілітований, завідувач кафедри соціальної роботи, Університет Павла Йозефа Шафарика в Кошицях (Словаччина); **Марек Палюх**, професор надзвичайний, доктор габілітований гуманітарних наук, завідувач кафедри соціальної педагогіки в Інституті педагогіки Жешівського університету (Польща); **Євген Глива**, професор, доктор філософських наук з психології, іноземний член НАПН України, (Австралія); **Роман Трач**, професор, доктор філософських наук, іноземний член НАПН України (США); **Альфред Прітц**, професор, доктор з психології та педагогіки, ректор університету ім. Зігмунда Фрейда (Австрія).

Редакційна рада тому: **Карамушка Л.М.** (відповідальний редактор тому), член-кореспондент НАПН України, доктор психол. наук, професор; **Лавренко О.В.** (заступник відповідального редактора тому), кандидат філос. наук, доцент; **Івкін В.М.**, кандидат психол. наук, доцент; **Ковальчук О.С.**; **Креденцер О.В.**, кандидат психол. наук, доцент; **Лагодзінська В.І.**, кандидат психол. наук; **Терещенко К.В.**, кандидат психол. наук.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. (протокол № 6 від 25.04.2019 р.)

*Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
серія KB № 17847-6693ПП від 10.06.2011*

Збірник внесено до Переліку наукових фахових видань України в галузі психологічних наук (Наказ МОН України № 1021 від 7.10.2015 р.)

Веб-сайт збірника: <http://www.apppsychology.org.ua>

ГЛИБИННО-ПСИХОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНА УМОВНИХ ЦІННОСТЕЙ

Стасько О.Г., Зольникова С.В. Глибинно-психологічна сутність феномена умовних цінностей. У статті розкрито психологічний зміст феномена умовних цінностей, виявлено глибинно-психологічні передумови їх формування. Доведено зв'язок умовних цінностей з ідеалізованим «Я» суб'єкта та психологічними захистами (базовими та ситуативними). Окреслено вплив умовних цінностей на формування ідеалізованого «Я» особистості. Розкрито зв'язок умовних та нормативних цінностей. Показано, що групова психокорекція за методом активного соціально-психологічного пізнання (АСПП) допомагає суб'єкту усвідомити умовність цінностей та нівелювати труднощі спілкування.

Ключові слова: умовні цінності, нормативні цінності, ідеалізоване «Я», психологічний захист, психокорекція, метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП).

Стасько Е.Г., Зольникова С.В. Глубинно-психологическая сущность феномена условных ценностей. В статье раскрыто психологическое содержание феномена условных ценностей, установлены глубинно-психологические предпосылки их формирования. Доказана связь условных ценностей с идеализированным «Я» субъекта и психологическими защитами (базовыми и ситуативными). Определено влияние условных ценностей на формирование идеализированного «Я» личности. Раскрыта связь условных и нормативных ценностей. Показано, что групповая психокоррекция по методу активного социально-психологического познания (АСПП) помогает субъекту осознать условность ценностей и нивелировать трудности общения.

Ключевые слова: условные ценности, нормативные ценности, идеализированное «Я», психологическая защита, психокоррекция, метод активного социально-психологического познания (АСПП).

Постановка проблеми. Проблема дослідження цінностей посідає в практичній психології особливе місце. Незважаючи на те, що вона досліджувалася тривалий час філософією, соціологією, психологією, однак сьогодні не втратила своєї актуальності, про що свідчать постійні дискусії на сторінках видань різноманітного спрямування – від суто академічних, спеціалізованих і до тих, що орієнтуються на масового читача. Аналіз наукової літератури з проблеми цінностей засвідчує, що вони займають одне з ключових місць у вивченні процесів формування та розвитку особистості, істотно впливають на процес її становлення, зорієнтовують діяльність. Вони безпосередньо пов'язані з мотиваційною сферою особистості, виступають у якості регулюючого фактора життєдіяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській та зарубіжній психології вивченню феномену цінностей присвячені праці М.Й. Боришевського [1], В.В. Знакова [2], О.П. Колісника [3], В.В. Москаленко [4], К. Роджерса, М. М. Слюсаревського [5], О. Г. Стасько [6], Г. Олпорта [7], В. Франкла [8], Е. Фромма [9], Ю.Ж. Шайгородського [10], Т.С. Яценко [11-13] та ін..

Попри велику кількість досліджень, присвячених проблемі цінностей, у науковій літературі ще недостатньо досліджено питання щодо їх значення у формуванні несвідомої сфери психіки. Свідоме і несвідоме виникають і функціонують через біомну системну відносин. Поза увагою науковців залишаються немотивовані вчинки, ірраціональні дії, інфантильні та регресивні прояви поведінки, які детермінуються умовними цінностями. Тому, незважаючи на численні наукові пошуки, пов'язані з дослідженням цінностей, проблема умовних цінностей суб'єкта в теоретичному, феноменологічному та практичному аспектах залишається відкритою, що й обумовлює актуальність теми дослідження [6].

розрізі проблеми взаємозв'язку свідомої та несвідомої сфер психіки умовні цінності вперше піддано спеціальному дослідженню академіком НАПН України Т. С. Яценко [11-13]. Умовні цінності розглядаються як такі, що співвідносяться з психологічними захистами та їхнім епіфеноменом – відступами від реальності, що структурують очікування суб'єкта на підтвердження ідеалізованого «Я» з боку інших людей.

Сьогодні практична психологія потребує методів, зорієнтованих на глибинне пізнання психіки, здатних допомогти суб'єкту рефлексувати власні умовні цінності, на яких ґрунтується когнітивний рівень захисної системи індивіда. Метод активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), розроблений академіком НАПН України Т. С. Яценко, засвідчив свою ефективність у підготовці практичних психологів. Завдяки його глибинному спрямуванню забезпечується цілісне пізнання психіки суб'єкта в єдності свідомих та несвідомих проявів, у тому числі дослідження умовних цінностей, які впливають на структурування несвідомої сфери психіки та семантику спрямування активності суб'єкта у сфері спілкування.

Мета статті - дослідити феномен умовних цінностей та розкрити їх глибинно-психологічну сутність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження феномену умовних цінностей здійснювалося у контексті психодинамічної теорії, розробленої Т. С. Яценко [11-13], яка має глибинно-психологічне спрямування та цілісний підхід до пізнання психіки суб'єкта у єдності її свідомих та несвідомих проявів. Двоїстість структури людської психіки – «свідоме/несвідоме» – залишається недостатньо дослідженою проблемою. Нерозкритими є причини того, що жодна зі сфер психіки не може функціонально замінити іншу, як і бути дослідженою поза врахуванням іншої сфери. Свідоме/несвідоме – буттєві виміри психічного, функціонально взаємовиключають одне одного і водночас зберігають взаємопов'язаність у межах єдиної його метасистемної цілісності, поза якою вони взагалі перестають існувати як психічне. Свідоме, як і несвідоме, наповнює змістом спонтанну дію суб'єкта не завдяки (чи шляхом) зняття суперечностей, а через саму їх активність у суперечливій сусідній діалектиці [13].

Як підтверджують дослідження, проведені у контексті психодинамічного підходу, умовні цінності формуються переважно у ранньому дитинстві в період едипової залежності під впливом цінностей значущих людей. При цьому дитина, приймаючи цінності значущих людей, керується можливістю отримання любові та доброго ставлення до себе, ігноруючи власні інтереси та отримуючи таким шляхом заохочення для себе. Такий тип поводінки надалі переноситься на стосунки з оточуючими, а цінності набувають характеру умовності, оскільки суб'єкт продовжує керуватися у своїй поведінці очікуванням схвалення від інших людей, не усвідомлюючи, що у них можуть бути інші цінності, які не відповідають його очікуванням. Самі

умовні цінності приховані від суб'єкта, тому недостатньо ним усвідомлюються. Ідеалізація здійснюється шляхом створення у людини системи очікувань сприйняття себе іншими, як відповідних певному ідеалу. При цьому суб'єкт може бачити свої недоліки і навіть займатися самокритикою (нерідко це здійснюється з метою самоствердження). А у випадку констатації слабких сторін оточуючими людьми у суб'єкта виникають негативні емоції. Подібні «ідеалізовані» очікування іноді мають під собою реальну основу, але особистість людини і її прояви в поведінці досить багатогранні, а очікування ідеалізованого «Я» вимагають лише позитивного відображення оточуючими людьми.

Отже, ідеалізоване «Я» обумовлює систему очікувань (найчастіше неусвідомлюваних) стосовно власного відображення в очах інших людей. Такі очікування мають активний характер, а система «захисних» засобів спрямована на те, щоб ці очікування були задоволені. Чим більше ідеалізоване «Я» збігається з ідеальним і нормативним «Я», тим більшою мірою засоби досягнення очікувань суб'єкта на підтвердження «Я» від оточуючих будуть об'єктивними й просоціально спрямованими. І навпаки, чим більше ідеалізоване «Я» буде неадекватним «Я» - реальному, тим більшою буде небезпека використання суб'єктивно значущих засобів підтвердження бажаного відображення себе в очах оточуючих людей. Тому, чим слабше «Я» суб'єкта, тим більшою мірою воно каталізує формування умовних цінностей.

Отже, умовні цінності впливають на всі дії суб'єкта (поза його свідомістю), породжуючи ригідність та стереотипність поведінки. На умовні цінності «спирається» система психологічних захистів, яка, у свою чергу, зорієнтована на підтримання ідеалізованого «Я» суб'єкта. Вони виступають своєрідною внутрішньою виправданістю будь-якого акту поведінки, неусвідомлюваною надією носія цих цінностей отримати схвалення власного «Я» [6, 12, 13]. Гіпотетично можемо припустити, що будь-яка свідомо проголошувана людиною цінність має своїм підґрунтям більш глибинну цінність інфантильного характеру. Усвідомити такі цінності суб'єкт може в процесі глибинно-психологічної роботи.

Тому дослідження умовних цінностей потребує аналізу логіки несвідомого і, відповідно, таких важливих феноменів, як психологічні захисти та ідеалізоване «Я». У зв'язку з цим для нашого дослідження особливо важливе значення має «Модель внутрішньої динаміки психіки», розроблена Т. С. Яценко (рис. 1) [13].

Рис. 1. Модель внутрішньої динаміки психіки (за Т. С. Яценко)

основу моделі покладено ідею об'єктивування механізмів інтрасуперечностей та психодинаміки в рамках внутрішньої цілісності психіки. «Модель внутрішньої динаміки психіки» доповнює вертикальну структуру психіки суб'єкта (за З. Фрейдом) лінійними залежностями, що дозволяє зрозуміти психіку в єдності суперечливих тенденцій та більш повно пізнати механізми формування умовних цінностей і виявити їх різновиди [13].

На «Моделі внутрішньої динаміки психіки» представлені дві сфери психіки, які ми не можемо досліджувати окремо одна від одної: свідомі сфера і несвідомі. Свідомі сфера має просоціальні цілі, які людина здатна прогнозувати. Зі свідомі сферою психіки пов'язані нормативні цінності. Несвідомі сфера (передсвідомі) упорядкована й реалізує мету, неусвідомлювану суб'єктом, спирається на глибинну цінність,

той час як свідомі ґрунтується на цінності минулого особистого досвіду. Свідомі й несвідомі сфери згармонізуються між собою в діаметрально протилежних напрямках (рис. 1, стрілки 2 і 5). Несвідомі «обізнані» з усім, що притаманне психіці суб'єкта, оскільки воно «бачить» зміст свідомого. Свідомі ж не може «бачити» зміст несвідомого, оскільки «заважають» психологічні захисти [6, 12]. А. Шерозія вказує що біномна система відношень може виступати фундаментальним принципом зв'язку свідомого і несвідомого. Нівелювання автоматизованості форм психологічних захистів може слугувати показником гармонізації свідомої і несвідомої сфер психіки. Чим меншою мірою у суб'єкта виражені ідеалізовані «Я», тим більше він має шанс наблизитись до ідеалу «Я». Ідеалізація пов'язана з дією психологічних захистів, які спираються на «умовні цінності». Епіфеноменом психологічних захистів є відступи від реальності, які підпорядковані генеральному механізму «від слабкості до сили» (рис. 1, стрілка 4). Захисти спираються на їх когнітивну інстанцію, яка синтезує як умовні, так і нормативні цінності суб'єкта. Ситуативні захисти функціонують по вертикалі, проте, пов'язані з базовими захистами, тому разом підпорядковуються вище вказаній тенденції до «сили» (рис. 1, стрілка 4). Поряд з цим, можна виокремити лінійність взаємозв'язків, що виражають базові, або особистісні захисти. Вони, на відміну від ситуативних захистів, покликані забезпечити реалізацію цінностей інфантильного «Я» (рис. 1, стрілка 5). Семантичну сутність базових захистів можна встановити через виявлення логіки несвідомої сфери суб'єкта, яка є «іншою логікою», порівняно з логікою свідомого. Тому умовно можна сказати, що за логікою свідомого стоять ситуативні захисти, а за логікою несвідомого – базові захисти. Суперечність цих двох логік обумовлює слабкість «Я» суб'єкта (рис. 1, стрілка 3). У випадку вираженої особистісної проблеми, стрілка 3 стає суцільною, що означає домінування над стрілкою 4 (пунктир зникає, внутрішня суперечливість «Я» загострюється). З огляду на вище сказане, підкреслимо, що обидва різновиди захистів інтегрують психіку в одному спрямуванні «до сили». Однак, ситуативні захисти, спираючись на логіку свідомого та на реалії ситуації, підпорядковуються принципу реальності. Базові ж захисти покликані довести до завершення «справи дитинства» (інфантильні цінності «Я»). Тому тут переважає «принцип задоволення». Враховуючи взаємозв'язок цих різновидів захистів і те, що ситуативні

захисти водночас є способом реалізації базових, то супутником їх спільного функціонування є відступи від реальності, що сприяє суб'єктивній зінтегрованості психіки. Відмінність між ними полягає в тому, що ситуативні захисти не мають автономії і системної організації, вони водночас слугують свідомому, його логіці та базовим захистам (логіці несвідомого) [11].

Умовність цінностей суб'єкта є вираженою настільки, наскільки розвинута захисна система «Я». За твердженням Т. С. Яценко, психологічні захисти, знижуючи рівень емоційного переживання, дають можливість людині підтримувати переконання, що вона є тим, ким хоче себе вважати, незважаючи на те, що існує багато фактів, які заперечують ці переконання [11]. При цьому окремі форми психологічних захистів (проекція, перенесення, заміщення, раціоналізація та ін.) підтримують ілюзію просоціальної спрямованості активності суб'єкта, а уявлення про власне «Я» залишається ідеалізованим, чим підкріплюється стійкість умовних цінностей.

Декларування умовних цінностей суб'єктом завжди відбувається на користь його «Я» та ідеалізованого «Я». Ідеалізація передбачає певний відступ від реальності, якому сприяє захисна система, що «дбає» про суб'єктивну зінтегрованість психіки на основі соціально-перцептивних викривлень. Отже, умовні цінності визначають семантичний бік ідеалізованого «Я» суб'єкта та ілюзорно сприяють подоланню почуття меншовартості. Ідеалізоване «Я» можна розпізнати за очікуваннями суб'єкта, пов'язаними із підтвердженням гідностей власного «Я». Непідтвердження ідеалізованого «Я» суб'єкта породжує негативні емоції. Суб'єктивна зінтегрованість психіки у такому разі забезпечується відступом від реальності, що породжує викривлену призму сприйняття оточуючого світу та гальмує реалізацію власних цілей і потреб, налагодження оптимальних стосунків із соціумом.

Умовні цінності пов'язані із очікуваннями суб'єкта від оточуючих, інтересами ідеалізованого «Я» та нормативними цінностями, які мають просоціальний характер. Нормативні цінності (ідеал «Я») формуються під впливом функціонування людини в соціумі, цінностей батьків, її власного досвіду. При цьому нормативні цінності можуть набувати характеристик умовних. Підтвердження цього ми вбачаємо у розходженні задекларованих людиною цінностей та логіки її поведінки (особа може декларувати одні цінності, а робити діаметрально протилежне, не усвідомлюючи цього). При цьому раціональний аспект сприйняття ситуації видається єдино правильним та об'єктивним.

Виходячи з психоаналітичного підходу до структури психічного, нами встановлено, що індивідуально неповторні умовні цінності структурують сферу спілкування між людьми. Найбільш яскраво умовні цінності проявляються в міжособистісній взаємодії, де актуалізується емоційний аспект. Як уже зазначалося вище, умовні цінності пов'язані з психологічними захистами суб'єкта, які «охороняють» його ідеалізоване «Я» у процесі спілкування, та невиправданими очікуваннями бажаної зворотної інформації, покликаної підтвердити гідності «Я». Захисти постійно узгоджують орієнтацію суб'єкта на просоціальні ідеали та цілі з орієнтацією на задоволення інфантильних бажань власного «Я». Такі суперечності у суб'єкта ілюзорно «долають» захисти шляхом соціально-перцептивних викривлень реальності, забезпечуючи суб'єктивну зінтегрованість психіки. Психологічні захисти підтримують невидимість викривлень реальності для суб'єкта, створюючи можливість збереження відчуття сили «Я» та власної гідності. При цьому психологічні захисти не лише сприяють викривленню, але й маскують цей процес від свідомості суб'єкта [6]. Неусвідомлюваність суб'єктом наявності власних викривлень зумовлює соціальну дезадаптацію та психологічну незахищеність. Специфіка індивідуально-неповторних викривлень залежить від індивідуальності конкретного суб'єкта, характеру його особистісної проблематики, внутрішніх суперечностей та способів ідеалізації «Я» [11].

Внаслідок дії системи психологічних захистів у суб'єкта виникають неусвідомлювані й невиправдані очікування відносно характеру відображення власної особистості іншими людьми. Як наслідок, можемо спостерігати очікування стосовно оточуючих людей, щоб вони не помічали тих якостей, які не узгоджуються з умовними цінностями суб'єкта. При цьому відступи від реальності не потрапляють у поле зору свідомості суб'єкта, він щиро очікує схвалення своїх вчинків. Якщо семантика зворотної інформації не відповідає очікуванням суб'єкта, створюється небезпека порушення процесу спілкування у зв'язку з можливістю актуалізації тенденції дискредитації іншої людини [6].

Викривлене сприймання процесу спілкування може породжувати стан відчуження оточуючих, небезпеку занурення в агресивний, депресивний або апатичний стан. При цьому суб'єкт може навантажуватися негативними почуттями, не змінюючи позицію відносно власних цінностей або ж обтяжуючись певними деструкціями. Викривлення можуть посилювати тривожність, що веде до оцінки будь-яких подій як ворожих, шкідливих чи загрозливих. При цьому суб'єкт може дискредитувати чи ігнорувати інших людей заради досягнення бажаного підкріплення ідеалізованого «Я». Вплив викривлень на процес спілкування проявляється також у розвитку тенденцій до заздрощів, помсти, регресії тощо. Ускладнюється ситуація спілкування ще й тим, що захисти, які маскують викривлення реальності, є незалежними від вольової та свідомої регуляції через вираження емотивного моменту [6].

Усе це унеможливило аналіз істинних причин труднощів у спілкуванні та призводить до гіперболізації негативних якостей іншої людини, до егоїстичних прагнень ствердження гідностей власного «Я». При цьому спостерігається блокування почуття вдячності, а прояви добра з боку інших людей сприймаються як належне (у зв'язку зі значущістю «Я»). Більше того, прояв добрих намірів з боку оточуючих може не сприйматися, відштовхуватися через небезпеку применшення гідностей власного «Я». За умов розвитку автоматизованих форм захисту людині, як правило, потенційно притаманні недобррозумілість, підозрілість, що часто є наслідком проекції власних відчуттів.

Отже, спілкування під впливом умовних цінностей може набувати усталених форм поведінки, обтяжених психологічними захистами. Особливо значущим для суб'єкта стає спілкування, яке сприяє актуалізації його умовних цінностей. Тому часто ми можемо спостерігати прив'язаність чи любов суб'єкта до тих людей, під впливом яких це відбувалося.

Тому, на нашу думку, шлях до оптимізації ефективної взаємодії у процесі спілкування полягає в усвідомленні умовності власних цінностей та нівелюванні їх деструктивного впливу. Групова психокорекція за методом АСПП допомагає суб'єкту усвідомити умовність цінностей та нівелювати труднощі спілкування: позбавитися від тенденцій психологічного егоїзму та дискредитації іншої людини, що сприяє поліпшенню стосунків з оточуючими. Це допомагає суб'єкту позбавитися від особистісних деструкцій, які проявляються

спілкуванні, породжуючи тим самим бар'єри в контактах з іншими людьми та ускладнюючи реалізацію власних потреб. Психокорекція сприяє розвитку здатності суб'єкта до партнерських стосунків, які передбачають рівність, гуманність, доброзичливість тощо.

огляду на сказане, психокорекційний процес має бути спрямований на поглиблення пізнання суб'єктом функційних особливостей несвідомої сфери, цілісних проявів психіки в єдності свідомих та несвідомих аспектів. Це відкриває можливість послаблення деструктивних тенденцій психіки, породжених непродуктивними очікуваннями ствердження умовних цінностей, які створюють підґрунтя для ідеалізованого «Я». Групова психокорекція за методом АСПП сприяє нівелюванню умовності цінностей, які обумовлювали невиправдані відступи від реальності, підвищує соціально-перцептивну компетентність суб'єкта та його адаптованість до соціуму.

Висновки. Отже, у формуванні умовних цінностей важливу роль відіграє едипова ситуація, а також механізми ідентифікації з первинним лібідним об'єктом та механізми компенсації. Спостерігається взаємозв'язок умовних цінностей з ідеалізованим «Я» суб'єкта та психологічними захистами (базовими та ситуативними). Відповідно до різновидів психологічних захистів виділяють два різновиди умовних цінностей: інфантильні (глибинно-психологічні) та ситуативні. Будь-яка ситуативна умовна цінність має глибинно-психологічне підґрунтя. Виходячи з такої позиції, зрозуміло, що боротьба за пріоритети логіки свідомого чи логіки несвідомого відсутня через їх існування у різних функціональних системах, хоча і виявляються вони завдяки власній інтегрованості у спонтанній поведінці суб'єкта.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у пошуках нових методів пізнання умовних цінностей, які спиралися б на функційні особливості несвідомого, та поглибленому дослідженню взаємозв'язку умовних та інфантильних (глибинно-психологічних) цінностей.

Список використаних джерел

- Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості: монографія / М.Й. Боришевський, - К.: Еллада, 2012. – с.
- Знаков В.В. Суб'єктивно-аналитический подход в психологии понимания / В.В.Знаков // Психологические исследования. – 2015. – Том 8. – No. 42. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n42/1157-znakov42.html>
- Колісник О.П. Траєкторії духовного саморозвитку особистості / О.П. Колісник // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. №1. – С. 29-37. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_1_8
- Москаленко В.В. Соціальна психологія : підручник / В.В. Москаленко. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 688 с.
- Слюсаревський М. М. «Ми» і «Я» в сучасному світі. Вибрані твори / М. М. Слюсаревський. – К. : Міленіум, 2009. – с.
- Стасько О. Г. Психологічна значущість умовних цінностей та їх вплив на формування ідеалізованого «Я» особистості : автореф. дис... канд. психол. наук: спец. – 19.00.07 – «Педагогічна та вікова психологія» / Олена Григорівна Стасько. – К., 2006. – 20 с.
- Олпорт Г. Толерантная личность / Г. Олпорт // Национальный психологический журнал. – 2011. – № 2(6). – С. 155–
- Франкл Виктор. Сказать жизни «Да!»: психолог в концлагере. / Виктор Франкл / — М.: «Альпина Нон-фикшн», 2009. – 239 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://f.ua/statik/.../skazat-jizni-da-psiholog-v-konclagere-9785916711608_3879.pdf
- Фромм Ерік. Мати чи бути? / Ерік Фромм / Пер. з нім. О.Михайлова та А.Буряк. . – Київ: «Український письменник», 2010. – 222 с.
- Шайгородський Ю. Ціннісні трансформації в період суспільних змін / Ю. Шайгородський / Соціальна психологія. наук. журнал [гол. ред. Ю. Шайгородський]. – 2009. - № 3. – С. 86-94

Яценко Т.С., Іваненко Б., Аврамченко С., Євтушенко І. [та ін.]. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика / Т. Яценко, Б. Іваненко, С. Аврамченко, І. Євтушенко [та ін.]. – Київ : Вища школа, 2008. – 342 с.

Яценко Т.С., Глузман О. В. Глубинная коррекция: теория и практика: учеб. пособ. / Т. С. Яценко, О.В. Глузман – Днепропетровск : Инновация, 2014. – 524 с.

Яценко Т.С. Динамика развития глубинной психокоррекции: теория и практика / Т. С. Яценко.– Днепропетровск : Инновация, 2015. – 567 с. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/117107/111205>

Spysok vykorystanykh dzherel

Boryshevskiy M.I. Osobystist u vymirakh samosvidomosti: monohrafiia / M.I. Boryshevskiy, - K.: Ellada, 2012. – 608 s.

Znakov V.V. Subektivno-analicheskij podhod v psihologii ponimaniia / V.V.Znakov // Psihologicheskie issledovanija. – 2015. – Tom 8. – No. 42. – [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://psystudy.ru/index.php/num/2015v8n42/1157-znakov42.html>

Kolisnyk O.P. Traiektorii dukhovnoho samorozvytku osobystosti / O.P. Kolisnyk // Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti. – 2013. №1. – S. 29-37. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2013_1_8

Moskalenko V.V. Sotsialna psykholohiia : pidruchnyk / V.V. Moskalenko. – K. : Tsentr uchbovoi literatury, 2008. – 688 s.

Sliusarevskiy M. M. «My» i «Ja» v suchasnomu sviti. Vybrani tvory / M. M. Sliusarevskiy. – K. : Milenium, 2009. – 340 s.

Stasko O. H. Psykholohichna znachushchist umovnykh tsinnosti ta yikh vplyv na formuvannia idealizovanoho «Ja» osobystosti : avtoref. dys... kand. psykol. nauk: spets. – 19.00.07 – «Pedahohichna ta vikova psykholohiia» / Olena Hryhorivna Stasko. – K., 2006. – 20 s.

Olport G. Tolerantnaja lichnost' / G. Olport // Nacional'nyj psihologicheskij zhurnal. – 2011. – № 2(6). – S. 155–159.

Frankl Viktor. Skazat' zhizni «Da!»: psiholog v konclagere. / Viktor Frankl/ — M.: «Al'pina Non-fikshn», 2009. – 239 s. [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: https://f.ua/statik/.../skazat-jizni-da-psiholog-v-konclagere-9785916711608_3879.pdf

Fromm Erik. Maty chy buty? / Erik Fromm / Per. z nim. O.Mykhalova ta A.Buriak. . – Kyiv: «Ukrainskyi pysmennyk», 2010. – 222 s.

Shaihorodskiy Yu. Tsinnisni transformatsii v period suspilnykh zmin / Yu. Shaihorodskiy / Sotsialna psykholohiia. nauk. zhurnal [hol. red. Yu. Shaihorodskiy]. – 2009. - № 3. – S. 86-94

Iatsenko T.S., Ivanenko B., Avramchenko S., Yevtushenko I. [ta in.]. Kontseptualni zasady i metodyka hlybnynoi psykhokorektsii: Pidhotovka psykholoha-praktyka / T. Yatsenko, B. Ivanenko, S. Avramchenko, I. Yevtushenko [ta in.]. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2008. – 342 s.

Jacenko T.S., Gluzman O. V. Glubinnaja korrekciia: teorija i praktika: ucheb. posob. / T. S. Jacenko, O.V. Gluzman – Dnepropetrovsk : Innovacija, 2014. – 524 s.

Jacenko T.S. Dinamika razvitiia glubinnoi psykhokorektsii: teorija i praktika / T. S. Jacenko.– Dnepropetrovsk : Innovacija, 2015. – 567 s. [Elektronnyj resurs]. Rezhim dostupu: <http://journals.uran.ua/index.php/1810-2131/article/view/117107/111205>

Stasko, O.G., Zolnikova, S.V. Conditional values from the perspective of depth psychology. The article analyzes the method of active social-psychological knowledge proposed by T.S. Yatsenko for studying psyche as the unity of the conscious and unconscious minds. The authors discuss the conditional values that influence the unconscious mind and the semantics of the individual's communication. Conditional values are considered to relate to psychological defenses and their epiphenomenon, i.e. the deviations from reality that structure individual's expectations to confirm their idealized self by other people. Conditional values have been shown to include interdependent basic and situational values. The basic conditional values are organically linked with the deep determinants of the mind and the values of the infantile self that are initiated by displacement and are left out of consciousness of the individual. The content of individuals' deep values (due to displacements) is symbolized, which disguises their influence on the social behavior of the individual.

It is shown that conditional values are greatly affected by the Oedipus situation, as well as the identification with the primary libidinal object and compensation. The authors describe the relationship between the individuals' conditional values and idealized self and psychological defenses (basic and situational). There are two types of psychological defenses based on infantile (depth psychological) and situational conditional values. Any situational conditional value has a depth-psychology basis.

Key words: conditional values, normative values, idealized self, psychological defenses, intervention, method of active social-psychological knowledge

Відомості про авторів

Стасько Олена Григорівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, глибинної корекції та реабілітації Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Stasko, Olena G., PhD, Assoc. Prof., Dept. of Psychology, Depth Psychology and Rehabilitation, Bohdan Khmelnytsky Cherkassy National University, Cherkassy, Ukraine

E-mail: Lenastasko@gmail.com

Зольникова Світлана Володимирівна, студентка Київського національного університету імені Тараса Шевченка, спеціальність «Психологія»

Zolnikova, Svitlana V., student, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

E-mail: svz.dnepr@gmail.com

ЗМІСТ

ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Карамушка Л.М.</i> Наслідки соціальної напруженості в освітніх організаціях	3
<i>Карамушка Л.М., Креденцер О.В., Терещенко К.В., Івкін В.М., Лагодзінська В.І., Ковальчук О.С.</i> Психологічні чинники соціальної напруженості в освітніх організаціях: основні види та методики дослідження	10
<i>Панченко О.А., Кабанцева А.В., Сердюк І.О.</i> Парадокси розуміння соціалізації та розвитку особистості водія-професіонала	19
<i>Соломка Т.М.</i> Стратегії формування індивідуального стилю в процесі особистісного самоконструювання персоналу організацій	24
<i>Черевичний С.В.</i> Прийняття рішення командиром у ситуації невизначеності та амбівалентного впливу	29

ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Дембицька Н.М., Рябовол Т.А., Голяка С.Г.</i> Софтизація особистої власності учнівської молоді в умовах віртуалізації економіки	35
<i>Зубіашвілі І.К.</i> Монетарна культура як складова економічної культури особистості	40
<i>Лавренко О.В.</i> Співвідношення духовних та матеріальних начал в економічній свідомості студентської молоді	45
<i>Мельничук Т.І.</i> Соціально-психологічні особливості економічного самовизначення студентів сфері зайнятості в умовах суспільних змін	55
<i>Філончук З.В.</i> Формування фінансової культури учнівської молоді в контексті завдань Нової української школи	61

СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

<i>Бриль М.М.</i> Метафоричні асоціативні карти як інструмент у психології професійного визначення	69
<i>Кабанцева А.В.</i> Соціалізація дітей з емоційними порушеннями	76
<i>Назар М.М.</i> Формування суб'єктної активності засобами інтернет-тренінгів	82
<i>Панченко О.А.</i> Соціалізація особистості в умовах інформаційної турбулентності	87
<i>Примачок Л.Л.</i> Психологічні засади дослідження процесу професійного становлення особистості	93
<i>Пустовий О.М.</i> Дослідження мотиваційних чинників групової згуртованості у військовому колективі	99
<i>Сліпушко Г.М.</i> Профілактика негативних гендерних стереотипів особистості військовослужбовців-жінок	104
<i>Стасько О.Г., Зольникова С.В.</i> Глибинно-психологічна сутність феномена умовних цінностей	110
<i>Сулятицький І.В., Островський І.П., Островська К.О.</i> Особливості соціальної адаптованості учасників АТО	116
<i>Терещенко К.В.</i> Толерантність особистості: міждисциплінарний підхід	123
<i>Чаплак Я.В., Собкова С.І., Собков Ю.В.</i> Маніпулятивна імітаційна діяльність як один із критеріїв визначення кризового суспільства	128
<i>Шаумян О.Г.</i> Особливості соціально-психологічної роботи з особами, позбавленими волі	135

CONTENTS

ORGANIZATIONAL PSYCHOLOGY

<i>Karamushka, L. M.</i> Effects of social tension in educational organizations	3
<i>Karamushka, L.M., Kredentser, O.V., Tereshchenko, K.V., Ivkin, V.M., Lagodzinska, V.I., Kovalchuk, O.S.</i> Educational organization social tension psychological factors: main types and research methods	10
<i>Panchenko, O.A., Kabantseva, A.V., Serdyuk, I.O.</i> Paradoxes of understanding the socialization and personal development of professional drivers	19
<i>Solomka, T.M.</i> Individual style formation strategies in the process of employee self-design	24
<i>Cherevychny, S.V.</i> Decision-making by the commander in a situation of uncertainty and ambiguity	29

ECONOMIC PSYCHOLOGY

<i>Dembitska, N.M., Ryabovol, T.I., Goliaka, S.G.</i> Softization of student's personal property in conditions of economy virtualization	35
<i>Zubiashvili, I. K.</i> Monetary culture as a component of the economic culture of the individual	40
<i>Lavrenko, O.V.</i> Spiritual and material principles in the economic consciousness of students	45
<i>Melnychuk, T.I.</i> Socio-psychological features of students' economic self-determination in the field of employment in conditions of social change	55
<i>Filonchuk, Z.V.</i> Formation of financial culture of school students in the context of new ukrainian school reform	61

SOCIAL PSYCHOLOGY

<i>Bryl, M.M.</i> Metaphorical associative cards as an instrument of psychology of professional self-determination	69
<i>Kabantseva, A.V.</i> Socialization of children with emotional disorders	76
<i>Nazar, M.M.</i> Formation of agency by means of internet trainings	82
<i>Panchenko, O.A.</i> Socialization of the individual in the conditions of information turbulence	87
<i>Primachok, L.L.</i> Psychological principles of studying the process of professional development of the individual	93
<i>Pustovy, O.M.</i> Investigation of the motivational factors behind group cohesion in the military unit	99
<i>Slipushko, G.M.</i> Overcoming negative gender stereotypes about servicewomen	104
<i>Stasko, O.G., Zolnikova, S.V.</i> Conditional values from the perspective of depth psychology	110
<i>Sulyatytsky, I.V., Ostrovski, I.P., Ostrovska K.O.</i> Some aspects of social adaptation of ATO veterans	116
<i>Tereschenko, K.V.</i> Personal tolerance: an interdisciplinary approach	123
<i>Chaplak, Ya.V., Sobkova, S.I., Sovkov, Yu.V.</i> Manipulative imitative activity as a criterion for defining a crisis society	128
<i>Shaumyan, O.G.</i> Social and psychological work with convicts	135

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ

ТОМ I
**ОРГАНІЗАЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ
ЕКОНОМІЧНА ПСИХОЛОГІЯ
СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

Випуск 52

Головний редактор:

дійсний член НАПН України, доктор психологічних наук, професор, директор Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Максименко Сергій Дмитрович

Відповідальний за випуск:

член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор, завідувач лабораторії організаційної та соціальної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Карамушка Людмила Миколаївна

Дизайн обкладинки:

Креденцер Оксана Валеріївна

Адреса редакції:

01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2. Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України
E-mail: uaopp@online.ua

Видавництво не несе відповідальності за зміст матеріалу, наданого авторами до друку

Підп. до друку 26.04.2019. Формат 60×84¹/₈. Папір. офс. Гарнітура “Times”. Друк. RISO.
Ум. друк. арк. 16,74. Обл.-вид. арк. 17,82. Наклад 100 прим. Зам. 316.

Віддруковано у ТОВ-Видавництві “ЛОГОС” із оригіналів автора. Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 201 від 27.09.2000 р. 01030, Київ-30, вул. Богдана Хмельницького, 10, тел. 235-60-03